

Emlékképek

Azt olvastam valahol, hogy az emlékezet híd a múlt és a jelen – e két kontinensnyi sziget – között. Hiányában elsüllyed a múlt, zátonyra fut a jelen, s az ember csak bukdácsol egyik percről a másikra a dimenziótlanná vált világban. Gondoznunk kell tehát e nagyszerű hidat, hogy lelkivilágunk pompás színei minél tovább üdék maradhassanak. S ha ezek gazdagságát sikerül megőriznünk, akkor érzelmeinket sem támadhatják meg az egyre fogyó, tovatűnő édes-keserű éveink...

Felidézni sokkal egyszerűbb egy-egy kedves emlékképet, mintsem megírni azt. Kivált, ha az ember csupán nyelvész, nem pedig író. Hogy ez mennyire így igaz: nyelvünk reá a leghitelesebb s legilletékesebb tanúnk. Mert: arra az íróra, aki nyelvészettel nem hivatásból, hanem alkalmyszerűen, nem rendszeresen foglalkozik, azt mondjuk, hogy *nyelvészkedik*. De hogy nevezzük azt a nyelvészt, aki ugyanilyen alkalmyszerűen, nem hivatásból foglalkozik írói tevékenységgel? Az előbbi mintájára természetesen azt, hogy *írókodik*. Csakhogy ezt a szót nem ismeri nyelvünk. Egy *íróskodik* forma talán van – vagy lehetne –, de az éppen nem az alkalmiságot jelzi, hanem a hivatásszerű működést, mint a *tanítóskodik*, *edzőskodik* stb. Így jobb híján marad az *irodalmárkodik*. Ez létezik ugyan, de a magyar nyelv értelmező szótára így szabja meg értékét: ritka, rosszalló, gúnyos... Ebből egyértelműen kiderül, hogy az, aki buzgón, de műkedvelő szinten foglalkozik szépirodalommal – ezek szerint ritka, mint a fehér holló; ám e tettéért, merészségéért ezt a létező kutyafülű néhányat sem illeti más, csak rosszallás és gúny. Látnak tehát, hogy *nyelvészkedő írók* vannak, s jó, hogy vannak; de tisztességesen „írókódó” nyelvészről nem tud nyelvünk. Így hát marad az *irodalmárkódó nyelvész* – minden negatívumával. És én – mindezek ellenére – örömmel vállalkozom arra, hogy „emlékképtáramból” *szóban* bemutassam *Ariste* [ejtsd: Áriszte] professzor úr személyéhez, egyéniségéhez fűződő néhány kedves élményképet. Teszem ezt pedig azzal a tudattal, hogy mi sem lehet szebb, ám egyben nehezebb is, mint szépet, jót s jól írni – méghozzá röviden – arról az Emberről, aki igazi nevelőm, tanítóm volt, akinek védő-óvó szárnyai alá húzód(hat)tam olykor-olykor, ha úgy éreztem: mindjárt utolér a vonzó-taszító erők változékony, ambivalens forogtaga; vagy ha kérértlen-kérlelhetetlen „vendégként” megjelent a bánat.

Első találkozásomkor – ezt szeretném felidézni az alábbiakban – még nagyon fiatal voltam: éppen csak elvégeztem az egyetemet, és elhatároztam azt, hogy ezután is tanulok. Már régen izelgettem tudniillik azt a gondolatot, hogy a finnugorság néprajzából, népköltészetéből szerzek behatóbb ismereteket. Néhány tanárom tanácsa, bátorítása *Ariste* professzor úrhoz vezért.

**Képzlet és valóság, avagy:
első találkozásom *Ariste* professzor úrral**

Egyetemünk abban az időben – a háború után – még nagyon fiatal volt, tanárain többsége nemkülönben. Így nem volt egyáltalán véletlen, hogy még élő professzort sem láttam, hát még akadémikust... Ezzel magyarázható – azt hiszem, elfogadhatóan –, hogy nem kis szorongással, de talán még némi félelemmel is, készültem a számomra igen jelentős találkozásra, s közben nap nap után igyekeztem elképzelni azt a híres-nevezetes professzort és akadémikust, akinek látását olyannyira óhajtottam. Össze is állt idővel képzeletemben *Ariste* professzor úr „képe”. Volt benne egy kicsi az első gimnáziumi igazgatóm komor szigorából, a gyermekkoromban látott robusztus (vagy akkor annak tűnő) püspök fennköltségéből és egykori tanárom ékesszólásából. A feje természetesen ősz, a szeme szűrős, állát pedig mellig érő sűrű szakáll borítja... Nagyjából ezzel a képpel a lelkemben és nagy fáradtsággal a testemben – kétezer kilométert tettem meg vonaton éjszakázásokkal, átszállásokkal egybekötve – érkeztem meg Észtország legnagyobb egyetemi városába, Tartuba.

A Finnugor Tanszéken – az állomásról egyenesen oda mentem – szívélyesen és érdeklődéssel fogadtak. *Ariste* professzor úr még nem volt ott, de minden pillanatban beléphetett. Hellyel kínáltak. Vártam... Közben azon töprengtem, hogy mit is hoz számomra a közeli jövő; no meg, hogy hol is fogok aludni ebben az ismeretlen északi városban... Egyszer csak vidáman kitérül az ajtó, és jókedvű köszönéssel belép rajta egy

Riport, visszaemlékezés, ismertetés

magas homlokú, igen szépen öltözött, jó testtartású, kíváncsian érdeklődő ember. Ariste professzor úr pusztá megjelenésével darabokra zúzta „kikovácsolt” belső képem, és jóformán semmi sem maradt abból az elképzelt szakállas, bajszos, hideg tekintélyt sugárzó, élemedett professzor úrból. Úgy üdvözölt, mintha csak innen a másik szobából jöttem volna át valamilyen kérdéssel, problémával. Azonnal elintézte szállásom, és már mentünk is a szomszédos kávéházba. A különféle, eladdig nem látott, nem ízelt süteményfélékkel megrakott asztalunkhoz minduntalan odaléptek tanárok, diákok, különböző korú nők és férfiak. Szinte mindenki – őszinte tisztelettel, kedves egyszerűséggel – váltott egy-két szót Ariste professzor úrral, aki egyszer sem mulasztotta el, hogy be ne mutasson engem. Az *ungárláne* [= magyar] szóra mindenki barátságos mosollyal, kíváncsian-kutatóan fordult felém.

Másnap nagy kirándulást tettünk a városban. Megismerkedtem Tartu nevezetesebb, patinás épületeivel, múzeumaival, könyvtáraival, és ismét – rengeteg emberrel. A „vezető” nem mulasztotta el megmutatni (nem minden hátsó gondolat nélkül) az egyetem padlásán levő, szépen restaurált *karcert* sem. A Bölcsészkar gazdag könyvtárát is megtekintettük. Feltűnt nekem, hogy sok volt a könyvtáros. Szóvá is tettem a professzor úrnak. Jót derült ezen. Megmagyarázta, hogy itt mindenki „önkiszolgálja” magát; még a ritkább könyvekhez is jóformán felügyelet nélkül jut hozzá tanár és diák. A könyvtárosnak csak az a feladata, hogy megmutassa az először jötteknek: ebben a fiókban vannak a kulcsok, ebben a szekrényben pedig az őket érdeklő irodalom. A többi az olvasók dolga. Ez a bizalom lenyűgözött.

Délután meghívott Ariste professzor úr magához. Megismerhettem jóságosan szigorú, csupa szív feleségét, családját, majd hatalmas könyvtárát. Később – aspiránsként – gyakori vendégük voltam. Figyelmességükkel és jóságukkal szinte pótolták távoli otthonomat; mindig úgy bántak velem, mint családjuk bármelyik tagjával: szerettek, de ki is kaptam, ha nem úgy tettem valamit, ahogy tennem kellett volna. De ezek inkább csak apró figyelmeztetések voltak, hogy úgy mondjam korrekciók, amelyek a számomra ismeretlen helyi szokások ésszerű betartására vonatkoztak.

Ám részesültem én egyszer komolyabb feddésben is. Hogy miért és mikor? Szóljon erről a második „kép”-em!

Öröm és öröm, avagy: az aspiránsvezetői dorgatórium

Az én professzorom istenadta, született nevelő volt. Hatalmas tudásával és személye – nagyon emberi, de nem mindennapi – varázsának kisugárzásával nevelte diákjait, aspiránsait. Aki ebben a sugárudvarban volt hosszabb ideig, elégséges töltést kapott például ahhoz, hogy emberi tartással tudjon győzni a nehéz helyzeteken. Avagy: nemegyszer azon veszi észre magát, hogy utánozni próbálja őt oktatói-nevelői tevékenységében, de az élet más területein, sőt még gondolkodásában is. Éppen emiatt ért nagyon váratlanul, amikor egyszer – istenesen megdorgált...

Az ÉszT Nyelvészeti Tanszék meg a Finnugor Tanszék közös értekezletén rendszeresen értékelték az aspiránsok azévi munkáját. Ennek a minősítésnek az eredményétől függött: aspiráns marad-e az ember vagy sem. Közvetlenül egy ilyen tanszéki értekezlet előtt aspiránsvezetőm félrehívott és – keményen megdorgált. (Lényegében azért, mert, úgymond, még mindig nem gyűjtöttem össze a kandidátusi értekezésem megírásához szükséges teljes anyagot.) E – mindössze néhány percig tartó – szigorú feddés után (csak úgy röpködtek, pattogtak elmarasztaló szavai) meg voltam győződve: rövidesen istenhozzádot mondhatok szeretett professzoromnak, az aspirantúrának, barátaimnak, Tartunak... Leláthatatlan érzéssel, s szívemben a dárdahegyes szavakkal ültem, de inkább: gunnyasztottam pár perccel később a tanszéki értekezleten, szinte megsemmisülten várva „halálos” ítéletemre... Végre-valahára sorra kerültem én is. A ködös távolból hallottam aspiránsvezetőm hangját. De mintha nem is rólam beszélt volna: csupa dicsérő szavakkal illette, méltatta munkámat...

Nagyon különös lecke volt ez, mondhatom; ám rendkívül eredményes: sokkal jobban dolgoztam ez után a felejthetetlen minősítő értekezlet után... Megvallom: a keserű ostyába csomagolt öröm – egy életre hatott.

Mokány Sándor